

Jerry Mintz: Szabadság és demokrácia az oktatásban (válogatás) – Hogyan kell vezetni egy gyűlést? (4. fejezet)

március 5, 2013

Nagyszerű dolog egy nagy demokratikus iskola, ahol jó az egymás közötti kommunikáció, és ahol mindenki be van vonva a gyűlésekbe. Ehhez szükséges egy helyiség, amelyik elég nagy ahhoz, hogy mindenki elférjen, azaz az iskola nem nőhet egy bizonyos méretnél nagyobbra. A helyiségnek minden időben rendelkezésre kell állnia, és elég nagyoknak kell lennie ahhoz, hogy mindenki beférjen, ha el akar jönni. Ha erre nincs lehetőség, akkor az korlátozza a közvetlen demokráciát. Angliában, az otthontanulók fesztiválján, a résztvevők száma 900 körül volt. Amikor a gyűléseinket tartottuk, több száz gyerek jelent meg, és mindannyian kényelmesen befértek a nagy sátorba.

Korábbi iskolámban soha nem volt semmi korlátja annak, hogy ki beszélhet és milyen hosszan. Feljegyzéseket vezettem, hogy kik beszélnek és megállapítottam, hogy az idő 60%-ában a gyerekek, míg 40%-ban a tanárok (stáb). Természetesen ez az arány sokat változott a téma függvényében. Az idő előrehaladtával a gyerekek megtanulták képviselni a véleményüket, és nem vagyok benne biztos, hogy mindez létrejöhetett volna-e, ha a tanárok megpróbálták volna beléjük fojtani a szót. Bárki elmondhatta véleményét, ugyanakkor a gyűlésvezetőn múlt, hogy ha valaki túlzottan sokat beszélt, akkor erre rámutasson, vagy egyszerűen valaki mást szólítson fel a beszélgetés kiegyensúlyozása érdekében.

Néhányan aggódni szoktak, hogy a felnőttek nagyobb tekintélye miatt a gyerekek vakon fogják követni őket. Az én iskolámban ez nem így történt. Egy új gyerek esetén ez előfordulhat, de általánosságban azt lehet mondani, hogy a gyerekek a dolgokat saját szemüvegükön keresztül látják, és nem kizárólag az befolyásolja őket, amit a felnőttek mondanak. Másrészt viszont van néhány felnőtt, akik – mivel korábbi esetekben értelmes dolgokat javasoltak – tiszteletet élveznek, és akiknek szavait megszívlelik.

Fontos fejlődési pont az, amikor a gyűlésben a gyerekek képesek lesznek arra, hogy kritizálják saját barátjukat, ha az helytelen dolgot csinált. Ha valaki erre képes, az az érettség jele. Ha a gyűlés jól működik, akkor ezt megtehetik a tagok anélkül, hogy félnének társuk barátságának elvesztésétől. Egy új demokráciában nem könnyű elérni mindezt, de ha megtörténik, akkor ez biztos jele a demokrácia jó működésének.

Néhány iskolában – például Summerhillben – az igazgatónak és a tanári karnak hatalma van az egészséget és a biztonságot szolgáló döntéseket önállóan meghozni. A Shaker Mountain iskolában olyan érzékenynek találtuk a közösséget, hogy az bármilyen problémával kapcsolatban tudott dönteni. Bármiről is volt szó szinte mindig túlszárnyalták azt, amit feltételeztem róluk.

Például amikor arra került sor, hogy a kábítószerekkel kapcsolatban hozzunk szabályokat, akkor a gyerekek megértették, hogy a legfontosabb dolog az iskola hírneve. Tudták, hogy ez szorosan kapcsolódik ahhoz, hogy milyen sikeresek tudunk lenni pénzadományok gyűjtésében, és tudták azt, hogy ez elengedhetetlen, mivel nem szedtünk iskolapénzt. Mindenképpen el kellett kerülni, hogy az iskola bármilyen mértékben is kapcsolatba kerüljön a drogokkal. Ezért elfogadtak egy szabályt, amit én soha más iskolával kapcsolatban nem hallottam, és amely szerint minden tanulónak a hét minden napján és minden órában tartózkodnia kell a drogok fogyasztásától.

Ez azt is jelentette, hogy ezért mindenki felelt akkor is, ha az iskolaidőn és épületen kívül fogyasztott drogot. Ilyen szabály felnőtteknek nem is jutott eszébe, de a gyerekeknek igen, mert fontosnak tartották az iskola létezését és hírnevét.

Drogokkal és a szexualitással kapcsolatos dolgok is kerültek olykor a gyűlés elé. Ha a kérdés valakinek az érzékenységet sértette volna, akkor kérni lehetett, hogy egy kisebb, intimebb csoport tanácskozzon a kérdésről. A kérdésben érintettek mindegyikének joga volt bárkit elutasítani, aki a kisebb körbe részvételre jelentkezett. Ha erre sor került, akkor a kisebb csoport kidolgozott egy javaslatot, amit a gyűlés elé terjesztett. Így tudtunk olyan dolgokat megtárgyalni, amik nagyobb intimitást igényeltek, mint amit a gyűlés megengedett. Ez persze bármilyen más jellegű kérdés is lehetett, ha arról valaki úgy érezte, nem tud az egész gyűlés előtt beszélni.

Általánosságban a Shaker Mountain iskolában nem volt megengedett beszélni valakiről a gyűlésen, ha az illető nem volt jelen. Legalább tudnia kellett róla, hogy szóba fog kerülni. De ha ez megtörtént és ennek ellenére nem jelent meg, akkor a gyűlés azt dönthetett róla, amit csak akart. Nem volt olyan érzékeny téma, amiről ne beszélhettünk volna: mindenről szó volt, amit valaki felvetett. Még olyan dolgokat is, ami hivatalosan az előljárók hatáskörébe tartozott, mint például az, hogy megvegyünk-e egy épületet az iskola céljaira. Így a gyűlés egyfajta közös vezetőségi és iskolagyűléssé vált. Nálunk a vezetőség tíz tagjából 5 gyerek volt. Az ötletet Harvey Scribnertől kaptuk, aki az iskolák főfelügyelője volt Vermontban, és annyira bevált, hogy az iskola teljes létezése alatt fenn is tartottuk.

A Shaker Mountain iskola egyik legkorábbi gyűlésén elhatároztuk, hogy a gyűlést addig nem lehet elkezdeni, amíg valaki el nem vállalja a jegyzőkönyvvezetést. Tehát legalább egy embernek felelősséget kellett vállalni azért, hogy le

legyenek írva papírra a történések. Ma nagyon izgalmas ezeket a jegyzőkönyveket olvasni, mert a lejegyzők sokszor fűszerezték a tényeket saját megjegyzéseikkel vagy rajzaikkal. Mindez szabad volt egészen addig, amíg ez a tevékenység nem ment a megbeszélte témák és a döntések leírásának rovására.

Alapvető fontosságú, hogy az iskolában meglegyenek ezek a feljegyzések azok számára, akiket érdekelnek a korábbi döntések. A gyerekek gyakran megnézik, kapott-e valaki egy bizonyos ügyben figyelmeztetést. A Shaker Mountainban egy adott büntetésről gyakran igen szenvedélyes viták folytak. Ha valaki figyelmeztetést kapott, de az azt kiváltó viselkedést megismételte, akkor jött szóba a szigorú figyelmeztetés. Ha ez sem használt, akkor a gyűlésnek nem maradt más választása, mint tenni valamit, hogy az illető betartsa az iskolai szabályokat.

Sokat tanácskoztunk arról, hogy valaki kapjon-e figyelmeztetést, vagy szigorú figyelmeztetést, és ilyen viták alkalmával gyakran néztünk bele a jegyzőkönyvbe, hogy megkeressük az előzményeket. Egy demokratikus tanácskozáson a gyűlésvezetőnek központi szerepe van. Tudnia kell figyelemmel hallgatni, és egy atléta reflexeire van szüksége ahhoz, hogy jó időben adja meg a szót a következő megszólalónak, abban a pillanatban, ha valaki befejezte mondanivalóját. Ehhez az elnöknek nyilván kell tartani, hogy az emberek milyen sorrendben jelentkeztek szólásra. Ezt különféle módon teheti meg, vannak például, akik listát csinálnak. Véleményem szerint az elnöknek ebben nagyobb szabadsága lehet, és soron kívül szót adhat valakinek, aki még nem szólalt meg, azokkal szemben, akik már többször beszéltek. A gyűlés vezetőnek figyelembe kell vennie, hogy a tanácskozás haladjon, és a témánál maradjon, valamint rögtön közbe kell avatkoznia, ha valaki eltér ettől. Az én iskolámban, ahol gyakran 25 kérdés volt a napirenden, ez kulcsfontosságú volt. Az elnöknek képesnek kell lennie arra, hogy valakit rögtön leállítson, és azt mondja: „Rendben, most nem erről beszélünk, de ha erről

akarsz beszélni, akkor azt hozzáadhatjuk a napirendhez". Ez valóban néha így is történik.

Mivel igen gyakran tartottunk tanácskozásokat, sokféle okból és helyen, az emberek fontosnak tartották, hogy mindenki tudjon gyűlést vezetni! Ezért, ha egy új tanuló érkezett hozzánk, akkor őt rögtön tesztelték, és visszajelzést kapott a munkájával kapcsolatban, hogy az segítséget adjon neki a fontos funkció betöltéséhez. A gyerekek többsége az iskolában megtanulta, hogyan vezessen jól gyűlést. Általában a gyerekek vezették a gyűléseket, és ezt jobban is csinálták, mint a felnőttek. A fiatalabbak között voltak a legjobb elnökök. Ők voltak a legigazságosabbak, és ők vették észre a leggyorsabban, ha valaki eltért a témától. Érdekes, hogy a „Fiúk és Lányok” klubban is a legfiatalabbak voltak tudatában annak, hogy a témánál kell maradni, és jó döntéseket kell hozni.

Néhány iskola a gyűlései napirendjét előre rögzíti, máshol a gyűlés elején döntenek el, hogy miről fognak beszélni. Szerintem a legjobb módszer a kettő kombinációja, más szavakkal: meg kell adni a lehetőséget arra, hogy ha valaki valamit meg akar beszélni, akkor azt előre jelezhesse, és a többiek tudjanak róla. Másrészt nem tartom jónak, ha valakinek sokat kell várnia arra, hogy szóba kerüljön egy általa fontosnak tartott téma. Vannak helyek, ahol a napirendhez nem lehet hozzátenni, ha azt egyszer eldöntötték. Nekem más a véleményem, és a mellett vagyok, hogy ki lehessen egészíteni azt. Ha a közösségben megvan az akarat, hogy minden felmerülő kérdésben a legjobb döntést hozza meg, akkor arra is szükség van, hogy ezt elég gyorsan meg is tudja tenni. Sok a Sudbury Valley modell szerint megalapított iskola ehhez a jólismert Robert-szabályrendszer alkalmazása. Mi ehelyett kialakítottuk a magunk saját rendjét, amelyre eleinte hatással volt a Lewis-Waldham iskola, majd később az irokéz szövetség, ezen belül is a Mohawk törzs.

Gondolkodásomra a legnagyobb befolyással az angol Summerhill

példája nyomán létrejött Lewis-Wadhams iskola volt, ahol a hatvanas években dolgoztam. Summerhillben például megengedett dolog az, hogy az ember egy létező javaslat mellé egy ellenjavaslatot állítson. Így nagyon gyakran van két vagy három párhuzamos, egymással konkuráló javaslat is. Néha előfordul az is, hogy szavazni kell arról, ki van az összes felmerült javaslat ellen (all against all), ami azt jelentheti, hogy a többség elvet minden felmerült javaslatot, és semmiről sem döntenek. Mi a Shaker Mountain-ban is ezt a példát követtük: ha két javaslat kizárta egymást, akkor egyszerre kellett döntenünk róluk, ha azonban nem zárták ki egymást, akkor mi a különféle javaslatokról egymás után szavaztunk, nem úgy, ahogy azt Robert szabályai alapján tettük volna külön-külön tárgyalva őket.

Fontosnak gondolom, hogy a gyűlésnek jó struktúrája legyen, és azt következetesen be is tartsák. Bármilyen struktúráról legyen is szó, az embereknek gyakorlottaknak kell lenniük benne. A gyűlést komolyan kell venni. Csöndnek kell lennie a gyűlés alatt annyira, hogy mindenki jól hallhassa a beszélőt. Nagy létszámú gyűlés esetén egy hordozható mikrofonnak nagy hasznát lehet venni, mivel így a halkán beszélőket is érteni lehet. Tudok például olyan nagy létszámú charter iskoláról¹, ahol demokratikus folyamataikon hordozható mikrofonokat használnak.

Summerhillben a zajt a gyűlés elnöke tartja ellenőrzése alatt, figyelmezteti a zajongókat, pénzbüntetésre ítéli, és ha ez se segít, akkor ki is tiltja őket a gyűlésről. Ezt minden szervezetnek magának kell kitalálnia. Mi a Shaker Mountainban nem alkalmaztuk a pénzbüntetést annál az egyszerű oknál fogva, hogy senkinek sem volt pénze, de ha valaki nagyon zavart, akkor figyelmeztetést kaptak, vagy kitiltották őket a gyűlésről egy időre. Az idő letelte után visszajöhettek, ha akartak. Ugyanezt az elvet követtük az pingpongklubban is.

A Shaker Mountain iskolában megpróbáltuk azt, hogy külön

gyűléseken beszéljük meg a lopásokat és az egymás közötti erőszakoskodásokat (bullying), de ezt senki nem szerette. Mindenki azt kívánta, hogy ezek a dolgok is kerüljenek a gyűlések elé, így később minden dolog a gyűlések elé került: vagy közvetlenül, vagy egy kisebb csoport által előkészítve, amely megpróbálta megfogalmazni a javaslatait és feloldani a konfliktust.

Minden szervezetnek, minden iskolának el kell döntenie, hogyan kezeli ezeket a kérdéseket. Néhány közösség nem akar sok időt eltölteni az emberek közötti torzalkodásokkal. Más szervezetekben azonban lehet, hogy a többség számára fontos tudni, hogy a többieknek milyen érzelmeik vannak – legyenek azok pozitívak vagy negatívak – az adott problémákkal kapcsolatban.

Vannak esetek, amikor egy gyereknek nagyon sokat számít az, hogy egyszerűen csak ül és hallgatja a gyűléseket. Néhány nagy demokratikus iskolában különösen zavar, hogy a gyerekeknek csak egy kis százaléka jelenik meg a gyűléseken. Erre azt szokták mondani: „Mi demokrácia vagyunk, és az embereknek joga van elmenni a gyűlésekre (vagy távol is maradni).” Nekem mégis úgy tűnik, hogy ha csupán a gyerekek egy kisebbsége megy el a gyűlésekre, akkor az az iskola túlzottan nagy méretű.

Ennek ellenére nem hiszek abban, hogy a gyűléseket kötelezővé kellene tenni, a Shaker Mountain iskolában sem voltak azok. Ha azonban egy különleges téma merült fel, és fontosnak tartottuk, hogy mindenki jelen lehessen a döntésnél, vagy tudatában legyen az adott helyzetnek, akkor javasolni lehetett, hogy a gyűlés alakuljon át ún. „szupergyűléssé”. Ha a jelenlévők többsége megszavazta a javaslatot, akkor mindenkinek, aki az iskola épületében tartózkodott, meg kellett jelennie a gyűlésen, és addig ott is maradnia, amíg egy újabb szavazás le nem zárta a szupergyűlést. Általában a szupergyűlések nem tartottak hosszú ideig, és témájuk legtöbbször az egészséggel vagy a biztonsággal volt kapcsolatos.

A Shaker Mountain iskola első éveiben, amikor kapcsolatba kerültünk az irokéz indián törzssel, felfedeztünk egy módszert, amely elkerüli a demokratikus folyamatokra olykor jellemző „többségi diktatúrát”. Tőlük tanultuk meg a kisebbségek tiszteletét. Egy-egy szavazás után megkérdeztük a kisebbséget, és ha szerették volna megindokolni álláspontjukat, akkor megtehették. Ezek után ők, vagy bárki más javasolhatta, hogy újra szavazzunk. Az új szavazás azt is jelentette, hogy előtte újra megnyitottuk a vitát. Így lehetőség volt új megoldási javaslatok megfogalmazására, sőt az eredeti javaslat eltörlésére vagy egy új javaslat szembeállítására is. Mi azt találtuk, hogy így a döntések alaposabbak lettek, és kisebb lett az esélye annak, hogy újra vissza kelljen térni a korábbi döntésekhez, és felül kelljen vizsgálni azokat. Erre valóban csak nagyon-nagyon ritkán került sor.

Az én tapasztalatom szerint azok a közösségek, amelyek konszenzussal döntenek a többségi elv helyett, gyakran manipulatívak és megakadályozzák, hogy a kisebbségek kifejezzék véleményüket, miközben akár az is lehetséges lenne, hogy a kisebbségi vélemény többségivé váljon. Mindezzel együtt hiszem, hogy ideális esetben a konszenzusra törekvés is jól működhet.

Másrészt: ha tisztán a többségi elvet alkalmazzák, ugyanúgy előfordulhat, hogy a többség nem hallja meg, amit a kisebbség képvisel. Az emberek azt mondják: „Mevolt a lehetőségük a vitában kifejtteni a véleményüket”, de az emberek néha nem így működnek. Miután megtörtént a szavazás, pillanatok alatt kiderül, hogy valakinek eszébe jutott valami fontos, amit korábban nem tudott szavakba önteni. Az irokéz rendszer révén a szavazás eredményével elégedetlenek esélyt kapnak, hogy elmondják, mi bántja őket, és előhozhatják a probléma eddig elhanyagolt oldalát. Ezen a módon gyakran jutottunk olyan döntésekre, amire az első körben senki nem gondolt. Így érvényesül a gyűlés nagyszerű ereje, és így lesz ez az

interakciós folyamat „több, mint a részeinek összege”.

Az irokéz demokratikus folyamat egyesíti a többségi elv és a konszenzusra törekvés előnyeit, és ezért a Shaker Mountain iskolában nem volt rossz érzésünk, ha a többségi 25 szavazat állt szemben 23 másikkal. Ha senki a 23-ból nem érezte, hogy el kellene magyaráznia azt, hogy miért szavaztak úgy, ahogyan szavaztak, és nem gondolta, hogy újra kellene kezdeni a vitát, akkor ez azt jelentette, hogy mind a 23-an elfogadták a többségi döntést. Mindebben lényeges elem, hogy a kisebbségnek nem kellett úgy tennie, mintha mindenki egy véleményen lenne. Az adott esetben később joggal mondhatták, ha a többség javaslata nem működött jól: „én megmondtam”.

A mi irokéz tanácskozásunk hosszabb ideig tartott, mint a szokásos demokratikus megbeszélés. Például én mindig csodálkozom, amikor látom, hogy a summerhilli gyűléseken milyen gyorsan hoznak döntéseket. Erre azt kapom válaszul, hogy ha a megszületett döntés nem válik be, akkor a következő tanácskozásra vissza lehet vinni és megváltoztatni – és ez valóban meg is történik. Mindez nem különbözik nagymértékben attól, amit mi csinálunk, de nekem a miénk mégis jobban tetszik. Sok óránk ment el a gyűlésekre, de véleményem szerint ez az idő a legfontosabb tanulási folyamat, ami az iskolában történhet.

A gyűlések elé rengeteg valós élethelyzet került, és sok egyéb mellett a gyerekeknek változatos szókinccsel kellett kifejleszteniük ahhoz, hogy megértessék magukat és megértsék azt, amit a többiek mondanak. Emellett erősödött a logikai készségük, és képesek lettek felmérni bizonyos dolgok előre látható következményeit.